

Si no vols pols no vagis a l'era

Josep Torroella Prats

De petit vaig sentir moltes vegades la frase que encapçala aquest article i sabia perfectament què significava. Ho sabia per experiència. El meu pare era pagès i a l'època del batre jo havia estat més d'una vegada amb ell a l'era del poble on vivíem. La pols que sortia de la màquina de batre quan engolia les garbes resseques era densa, molestíssima; se't ficava als ulls, als narius, a les orelles, arreu del cos, i produïa una picor constant. Probablement, també fou en una era qualsevol on prengué vida, temps era temps, l'expressió «no es pot dir blat fins que no sigui al sac i ben lligat».

Durant la meva infància també coneixia perfectament el significat de moltes altres expressions populars. «Net com una patena», posem per cas, perquè havia

fet d'escolà i m'havia emmirallat més d'una vegada en la pulcra patena parroquial. I d'«ésser (quelcom) oli en un llum», perquè quan se n'anava la llum elèctrica el pare encenia una llàntia, és a dir, un llum d'oli.

I «enredar la troca», perquè més d'un cop vaig veure què succeïa amb la madeixa que la meva mare tenia a la faldilla quan feia mitja i la troca queia a terra i rodolava una estona. Fins i tot capia el significat de «fer safareig», atès

que tot sovint m'acostava al safareig municipal i sentia de què parlaven les dones mentre rentaven la roba.

Naturalment, ignorava el significat de moltes altres frases fetes que sentia tot sovint. Per exemple, «tenir mala peça al teler», ni «filar prim» i altres frases relacionades amb l'activitat tèxtil, perquè aquest món m'era

La pols que sortia de la màquina de batre quan engolia les garbes resseques era densa, molestíssima...

totalment aliè. Per la mateixa raó, no entenia el significat de l'expressió «bufar i fer ampolles»: mai no havia visitat un forn de vidre. Si hagués viscut a la costa, segurament hauria conegut el significat de «ser (una cosa) peix al cove». Però vivia terra endins i del món de la pesca marina no en sabia res. Una expressió que em va tenir intrigat força temps és «lligar els gossos amb llonganisses». En els anys de la postguerra s'usava molt sovint, segurament perquè eren temps d'austeritat. Des que el malbaratament s'ha difós en la nostra societat, costa trobar persones que la utilitzin.

A casa, la persona que feia servir més frases fetes era la mare. Si el pare s'enfadava per una fotesa, deia d'ell que «tenia la pell molt fina»; si jo un dia qualsevol em llevava tard, en veure'm em preguntava si se m'havien «enganxat els llençols», i si em llevava d'hora, llavors em preguntava si m'havia «pixat al llit»; del meu germà, que era de vida, explicava que sempre «tenia un budell buit» o bé un «rau-rau a l'estómac»; i d'algú que tenia molta experiència en alguna cosa deia que «hi tenia la mà trencada». La primera vegada que li vaig sentir dir aquesta frase no vaig percebre la importància del pronom feble i me la vaig agafar literalment; pocs dies després em vaig interessar per la salut de l'infortunat i la cara d'estupefacció de la mare fou cosa de veure. N'hi havia per a llogar-hi cadires. La mare, una dona mesurada, comentava molt sovint que «totes les masses piquen». Durant molt de temps vaig ignorar què volia donar a entendre amb aquella frase. Que una maça pica és evident, per això es va inventar aquest estri. Fins que no vaig canviar el substantiu per l'adverbi no vaig treure l'entrellat d'aquella expressió.

Procedents de diversos camps (l'agricultura, el comerç, la pesca, la religió, la indústria...), una munió de frases fetes van anar enriquint el nostre llenguatge popular al llarg dels segles. Els nostres avis n'empraven un gavadal, d'aquestes expressions. Les necessitaven com un coix necessita una bastó o una crossa. En poques dècades, però, una gran quantitat estan en desús. És clar que també n'han aparegudes de noves, perquè la llengua és quelcom viu. Però per cada una que n'apareix en desapareixen deu.

Llum d'oli

L'empobriment del llenguatge també es manifesta en l'oblit de centenars de frases fetes que els nostres avantpassats havien usat com la cosa més natural del món.

L'empobriment del llenguatge no sols es manifesta en una progressiva reducció del vocabulari que fem per a comunicar-nos, sinó també en l'oblit de centenars de frases fetes que els nostres avantpassats havien usat com la cosa més natural del món. Les noves generacions no sols desconeixen el significat

de «si no vols pols no vagis a l'era». De fet, la major part dels joves —i bona part dels adults també— ignora què és una era. I no saben què vol dir «enredar la troca» perquè ignoren què és una troca. Podríem posar un reguitzell d'exemples d'aquesta mena.

Últimament fins i tot he sentit versions modernes de frases fetes tradicionals que fan rebentar de riure. Dies enrere, per exemple, vaig sentir per la ràdio aquesta «joia»: «posar més benzina al foc». Benzina? Jo sempre havia sentit a dir llenya (altrament, a més d'ésser una expressió impròpia, afegir benzina al foc és una acció altament perillosa). Si permetem això, algun dia potser també sentirem «lligar els gossos amb fuets». ■